

Vanamon kesäretki Vienan Karjalaan ja Solovetskiin 4.—9. 7. 2005

Vanamon kesäretki suuntautui vuonna 2005 Vienan Karjalaan ja Vienanmerelle, Solovetskin saareen (Solokansaa-reen). Kuuden päivän aikana retkeilijät tutustuivat Vienan Karjalan luontoon, kulttuuriin ja historiaan. Elämyksiä koettiin Karjalan runokylissä, Vienan soilla, Vienanmeren valkoisten maitovalaitten parissa ja Solovetskin luostarisaareissa.

Matka alkaa

Matkamme alkoi Rautatientorilta Helsingistä 4. heinäkuuta ja suuntautui Jyväskylän ja Kuopion kaut-

ta kohti Vartiuksen raja-asemaa Kuhmossa. Pitkän ajomatkan aikana oppaamme Aulikki Laine kertoi meille Venäjästä ja retken yleisistä järjestelyistä, minkä jälkeen kaikki matkalaiset esittelivät itsensä. Asiantuntijoita tuntui matkalla olevan mukana kovin vähän, eri alojen harrastelijoita sitäkin enemmän. Jo matkan tässä vaiheessa jokaisen pysähdyksen jälkeen autossa kiersi erilaisia kasvinäytteitä matkalaisen ihmeteltävänä. Rajanylitys Venäjälle sujui nopeasti, eikä meidän tarvinnut esittää Venäjänkään tullissa muuta kuin passi ja viisumi. Ensimmäisen yön vietimme hotelli

Fregatissa Kostamuksessa. Hotelli sijaitsee Kostamuksen kaupungin länsipuolella, ja kaupungista näkyi vain muutama korkea kerrostalo viehättävän järven takana. Hotellin läheisyydestä saatiin ensimmäiset orkideahavainnot, herttakaksikko (*Listera cordata*) ja maariankämmeikka (*Dactylorhiza maculata*). Saunoimme ja kävimme kastautumassa järvessä pitkän ajopäivän jälkeen, ja kun meitä vielä illalla viihdytettiin huuliharppuserenadilla, vaivuumme vihdoin tyytyväisinä uneen.

Toisena matkapäivänä, 5. 7., teimme lyhyen kaupunkikierroksen Kostamuksessa haettuamme ensin venäläiset oppaamme paikalliselta rautatieasemalta. Kostamus on Venäjän nuorimpia kaupunkeja, ja se valmistui vasta 1980-luvulla. Suomalaiset osallistuvat aktiivisesti kaupungin rakentamiseen ja perikansalliseen tapaan säästivät osan luonnosta rakentamisen aikana. Tutkimuksissa on todettu, että kas-

Näkymä hotelli Fregatin rannasta Kostamukseen kaupunkiin päin.

villisuus leviää näistä saarekkeista ympäristöön. Kaupunkiin on sittemmin siirtynyt työntekijöitä Kazakstanista, Ukrainasta ja Länsi-Siperiasta tuoden mukanaan kasvilajeja. Kaupungin alueelta tavataan tätä nykyä 432 kasvilajia, joista 202 lasketaan tulokaslajeiksi. Suurin osa tulokaslajeista tosin on kulkeutunut alueelle muualta Karjalasta, mutta myös Siperiasta ja Kaukasukselta peräisin olevia lajeja tavataan.

Kostamuksessa sijaitsee suuri rautamalmikaivoskombinaatti, jonka vaikutukset näkyvät kaupungin lähialueella raskasmetallilaskeman ja jalostustoiminnan jätevesinä. Rautamalmin jalostustoiminnasta syntyvä jätevesiallas on yli 36 km²:n laajuinen ja syvyydeltään paikoitellen jopa 300 metriä. Altaan vesi laskee Kuittijärveen, ja alueen kaikki kylät ovat sen vaikutuksille alttiina. Kostamusjärvestä juoksetetaan vettä alapuolisiin vesistöihin padon kautta kerran talvessa.

Vienan runokylät

Kostamuksen jälkeen suuntasimme kapeaa hiekkatietä pitkin Vienan Karjalan runokylään ajaen Vuokki-

niemen ja Venehjärven kautta Kalevalaan (Uhtuaan). Pysähdyimme matkalla parilla suolla, joita meille esittelivät venäläiset oppaamme Oleg Kuznetsov ja Aleksei Kravzenko. Vuokkiniemessä kävimme ihailemassa maisemia suuren perunakellarin katolla, mistä I. K. Inha oli kuvannut Vuokkiniemen maisemaa jo vuonna 1894. Kylä oli viehättävä harmaine taloineen, kukkivine pientareineen ja kotieläimineen. Ihailimme myös järven rantaan äskettäin rakennettua tsasounaa. Kävely kylänraitilla sisälsi myös keskustelua paikallisväestön kanssa, pienistä taloista nimittäin tuli usein vanhuksia juttelemaan kanssamme karjalan kielellä. Osa retken osallistujista aloitti tässä vaiheessa noidanlukon metsästyksen, joskin tuloksetta vielä tämän toisen matkapäivän aikana.

Vuokkiniemestä ajoimme Venehjärven, jossa asuu nykyään vain Lesosen laajan suvun jäseniä. Oppaamme kävivät kysymässä, järjestyisikö meille kahvit, ja vajaassa tunnissa meille tarjottiin kahvin lisäksi sekä lettuja että erilaisia perinteisiä kahvileipiä. Odotteluajan käytimme tutustumalla kylään ja sen kalmismaahan sekä uimiseen. Venehjärven kylää pidettiin neu-

Perinteisiä kalastusvälineitä vajan seinällä Vuokkiniemessä.

Vuokkiniemen uusi tsasouna, jonka edessä retken toinen venäläinen opas Aleksei.

Venehjärven kylän taloja.

vostoaikana ”perspektiivittömänä” useiden muiden Vienan Karjalan kylien tapaan ja sen väestö siirrettiin Vuokkiniemeen tai Uhtuaan. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen kylä on kuitenkin asutettu uudelleen. Isäntä Santeri Lesonen kertoi perinteisistä elinkeinoista ja mainitsi loistavien kalavesien ja upean luonnon houkuttelevan yhä enemmän kalastajia ja retkeilijöitä.

Venehjärven kylä sijaitsee alueella, jonne Venäjän valtio on perustamassa Kalevalan kansallispuistoa. Kylään kiemurteleva tie kulkee upeilla harjuilla, joiden rinteet ovat näyttävien kuusi- ja mäntymetsien peitossa. Puiden oksilla riippuu uskomattoman pitkiä naavatuppaita, ja rinteiden juurella näkyy auringossa kimaltelevia pieniä järviä.

Matkan jatkuessa jännitystä erityisesti bussinkuljettajalle aiheutti tien kunto Venehjärvestä Uhtuaan, sillä alkuperäisen tien tiedettiin olevan hyvin huonossa kunnossa. Olimme kuitenkin kuulleet useammalta taholta, että tietä oli kunnostettu edellisen kevään aikana, joten päätimme yrittää lyhyempää reittiä ja säästää tuntien ajomatkan kiertotietä pitkin. Tie olikin kohtuullisessa kunnossa ajonopeuden ollessa noin 35 km/h. Matkalla Uhtuaan

ohitimme Vuonnisen kylän, jossa Elias Lönnrot oli kerännyt kansanrunoutta. Pysähdyimme viehättävän, aikaisemmin laajalle kolhoosille kuuluneen niittyalueen reunalle tekemään havaintoja kasvillisuudesta. Mielenkiintoinen kasvituttavuus oli idännukki (*Androsace filiformis*), joka kasvoi runsaana tien pientareella. Päivän aikana nähtiin

muitakin mielenkiintoisia kasveja, kuten kaislasara (*Carex rhychophysa*), idänkirveli (*Chaerophyllum prescottii*), soikkoratamo (*Plantago media*), kotkansiipi (*Matteuccia struthiopteris*), kyläkurjenpolvi (*Geranium pratense*), vilukko (*Parnassia palustris*), vesitatar (*Persicaria amphibia*), nurmiukonnauris (*Erysimum cheiran-*

Venehjärven kylän tsasounan ikonostaasia.

Kirsi Kostamo

Kirsi Kostamo

Kalevala

Uhtuassa meitä odotti kotimajoitus. Hieman epäselväksi oli kuitenkin jäänyt se, minkä yrityksen kautta ja missä majoitus oli järjestetty, joten saimme mukavan kaupunkikierroksen ennen päivällistä. Lopulta selvisi, että majoitus oli järjestetty perheissä 4–6 hengen ryhmissä. Bussi jätti meidät kunkin perheen portille, ja siitä alkoi mielestäni eräs retken mieleenpainuvimpia iltoja. Meidän neljä henkeä majoittanut perheemme asui pienessä, harmaassa talossa kaupungin vanhassa osassa. Talon pihapiiriin kuului sauna ja muutama piharakennus, kasvimaata ja kasvihuone. Talossa oli tupa ja kaksi makuuhuonetta, jotka oli varattu matkailaisille, isäntäväki nukkui yön tuvan puolella. Meitä neljää odotti isäntäperheemme luona tynnyri-sauna kuumana, ja saunan jälkeen istuimme myöhään yöhön juttelemassa ja juomassa teetä isäntäväen seurassa. Oli mielenkiintoista kysellä oloista ja ihmisten elämästä Vienassa. Kuulimme, että työllisyystilanne on Uhtuassa aika huo-

Kirsi Kostamo

Kiskiskukkuloilta löytyi vielä jälkiä suomalaisista linnoituksista. Kuvassa romahtanut korsi.

thoides ssp. *altum*) ja pohjansaunio (*Matricaris maritima* ssp. *subpolaris*).

Pysähdyimme myös Kiskiskukkuloilla, jotka sodan aikana sijaitsivat asemotalinjalla. Munakukkulalla oli vielä havaittavissa merkkejä juoksuhaudoista ja korsuista se-

kä paljon ruostunutta piikkilankaa. Makkarakukkulan päälle Neuvostoliitto oli aikoinaan siirtänyt ilmatorjuntatykin, jonka piippu osoitti kohti Suomea. Matkan varrella ohitettiin myös Eldankajärvi, jonne emme kuitenkaan lähteneet vaikeakulkuisen maaston takia käymään.

Näkymä Kalevalasta (Uhtuasta).

Vienan Kemin vanhaa ranta-asutusta.

no kolhoosin lakkauttamisen ja metsäteollisuuden koneellistumisen vuoksi. Luimme myös paikallislehtiä, jotka ilmestyvät karjalan kielellä. Yöllä nukkumista häiritsi jonkin verran ruisrääkän (*Crex crex*) kova ääntely; muuten oli hyvin rauhallista ja hiljaista.

Aamulla isäntäperhe laittoi meille estelyistä huolimatta runsaan aamukahvin, jonka jälkeen siirryimme hotelliin aamiaiselle. Aamiaisen jälkeen tutustuimme Uhtuan kaupungin toriin, tavarataloon ja sekä lasten että aikuisten kirjastoon. Kummassakin kirjastossa oli omat osansa sekä venäjän-, karjalan- että suomenkieliselle kirjallisuudelle. Monet ostivat kirjastosta karjalankielisiä kirjoja; erityisesti vasta ilmestynyt karjalan kielen aapinen saavutti suuren suosion. Uhtuan kylän alueella havaittuja mielenkiintoisia kasvilajeja olivat mm. keltakynsimö (*Draba muralis* var. *leiocarpa*), idänkattara (*Bromus inermis*) ja Suomessakin nopeasti leviävä jättipalsami (*Impatiens glandulifera*).

Matkalla Vienan Kemiin

Seuraava matkakohteemme oli Röhön ranta, jonne ajoimme suuren pölyvanan seuraamana. Kävellessämme kohti rantaa havaitsimme niityllä kolme lajia noidanlukkoja (*Botrychium lunaria*, *B. multifidum*, *B. lanceolatum*). Niityllä kasvoi myös pohjantähkiö (*Phleum alpinum*) ja jäkki (*Nardus stricta*).

Monet retkeläisistä kävivät uimassa kirkas- mutta tummavetisessä järvessä. Järven pohjalla kasvoi vain vähän kasveja, mutta näin suuren ahvenparven. Osa retkeilijöistä havaitsi myös saalista pesäänsä kantava kalasääsken (*Pandion haliaetus*).

Raikastuttavan pysähdyksen jälkeen matkamme jatkui kohti Kemiä. Matkalla pysähdyimme keran suolla ja toisen kerran Kepajoella. Kuljettajan keittäessä kahvia kävimme Ilpo Haahtelan kanssa uimassa ja snorklaamassa Kepajoessa. Veden virtaus oli hyvin nopeaa, eikä kirkkaassa ja viileässä vedessä pysynyt paikallaan hetkeäkään. Pinnan alla oli runsaasti uppotukkeja, isonäkingsammalta (*Fontinalis antipyretica*) ja näkinpartaisleviin

kuuluvaa järvisilopartaa (*Nitella flexilis*). Tien pientareella kasvoi ahonoidanlukkoja (*Botrychium multifidum*), nurmikaunokkeja (*Centaurea phrygia*) ja idänkattaroita. Läheisessä märässä korvessa puolestaan nähtiin pitkäpääsara (*Carex elongata*), sinikuusama (*Lonicera caerulea*) ja kullero (*Trollius europaeus*). Kahvitauon päätyttyä matkamme jatkui kohti Kemin kaupunkia ja Vienanmerta. Tie oli yllättävän hyvässä kunnossa ja päällystetty suurimman osan matkasta. Matkalla meitä viihdytettiin huuliharppukonsertilla, ja yhteislauluakin tuli harrastetuksi. Ohitimme laajoja soita, loppumattomia metsiä ja lukuisia metsäpaloaukeita. Vienassa metsä on tyypillisesti kuivaa männikköä tai mustik-

Lumme.

Kirsi Kostamo

Rakennuksia Solovetskin satamassa.

katyypin kuusikkoa ja rehevämpiä lehtoalueita on vähän.

Kemistä Solovetskiin

Kemin kaupunki perustettiin vuonna 1785, mutta Kemijokisuun asutus on paljon vanhempaa perua, ja

alueelta on löydetty esimerkiksi viikinkiaikaan ajoitettua esineistöä. Vuonna 1927 kaupungista tuli alueen pääkaupunki.

Kemissä kävimme ihastelemassa Uspenskin puukirkkoa, jonka vanhin osa valmistui jo 1714, sekä täydentämässä elintarvikevarastoja

Solovetskin matkaa varten. Yövyimme Prichal-hotellissa lähellä laivasatamaa. Kylällä havaittuja ihmisen seuralaislajeja olivat tannerivivhilä (*Juncus compressus*), litteenurmikka (*Poa compressa*), keltamaite (*Lotus corniculatus*), kuja-sorsimo (*Puccinellia distans* var.

Solovetskin luostari oli tehokkaan korjaustoiminnan kohteena.

distans) ja soikkoratamo (*Plantago media*) sekä bussin ikkunasta havaittu masmalo (*Anthyllis vulneraria*). Illalla kävimme oppaidemme seurassa tutustumassa läheiseen merenrantaniittyyn, jonka kasvillisuus ihasutti runsaalla lajistollaan. Niityltä havaittiin ainakin kahdeksan saralajia, tuholatva (*Cenobium denudatum*), ruoholaukka (*Allium schoenoprasum*), tataarikumina (*Conioselinum tataricum*), jouhiluikka (*Eleocharis quinqueflora*), meriluikka (*E. uniglumis*), meriasteri (*Aster tripolium*), merirannikki (*Glaux maritima*), rantaputki (*Ligusticum scoticum*), merinätkelmä (*Lathyrus japonicus* ssp. *maritimus*), kaita-ajokas (*Zostera angustifolia*) rantaan ajautuneena, punasuolayrtti (*Salicornia europaea*), jäämerentähtimö (*Stellaria humifusa*) ja ruijanesikko (*Primula nutans* var. *jokelae*, syn. *P. finmarchica*).

Hotellissa meitä odotti mielenkiintoinen tilanne, sillä henkilökunta oli ilmeisesti kääntänyt veden pois päältä huoneista, ja vesi riitti juuri ja juuri hampaitten pesemiseen. Mietimme huonekaverini kanssa mahdollisuuksia suihkun ottamiseen aamulla. Onneksi henkilökunta käänsi veden taas päälle aamulla, joten pääsimme aamiaiselle ja laivamatkalle suihkunraikaina. Aamiaisen jälkeen siirryimme kävellen satamaan ja nousimme laivaan. Meidän lisäksi laivaan nousi satakunta koululaista, jotka olivat lähdössä Solovetskiin taidekurssille pariaksi päiväksi. Merellä oli kylmempää kuin retken aikaisempina päivinä, ja useimmat koululaiset siirtyivät pian laivan sisätiloihin. Vanamolaisten sitkeus kuitenkin palkittiin, kun noin tunnin matkan jälkeen ensimmäiset maitovalaat (*Delphinapterus leucas*) tulivat näkyviin.

Valaita oli havaintojemme mukaan joitakin muutaman yksilön parvia. Maitovalaat kuuluvat sarvivalaiden heimoon ja ovat melko pienikokoisia, urokset noin viisi- ja naaraat nelimetrisiä, painoltaan 1–1,5 tonnia. Valkoisten yksilöiden lisäksi näimme myös harmaita poikasia, jotka seurasivat tiiviisti emojaan. Poikasten harmaa väri säilyi 5–12 ikävuoteen saakka.

Osa luostarin pääkirkon ikonostaasista.

Maitovalaat syövät katkarapuja, krillejä, simpukoita ja muita pieneläimiä. Venäjän lisäksi näitä arktisia valaita tavataan myös Kanadan vesissä, esimerkiksi Hudsoninlahdessa. Muutamia havaintoja tehtiin myös partahylkeistä.

Solovetski

Solovetskinsaaret (Solokansaaret) ilmaantuivat pian horisonttiin, ja näimme kuusimetsän yläpuolelle nousevat luostarin tornit. Aluksemme ajoi suojaisaan sisälahteen, joka sijaitsi luostarin edustalla viehättävässä 1800-luvun miljöössä. Huomattavan suuren raunioituneen rakennuksen lisäksi rannalla näkyi

vanhoja puutaloja, puuveneitä, sekä laiduntavaa karjaa. Taustalla kohosivat luostarin massiiviset muurit ja tornit. Siirryimme busseilla hotellille, ja majoittumisen jälkeen tutustuimme Solovetskin valtavaan luostarikompleksiin, joka toimii nykyään Venäjän ortodoksisen kirkon pohjoisena keskuksena. Kierroksella meille esiteltiin munkkien ruokasali, entinen kirjasto sekä useampi luostarialueella sijaitseva kirkko. Solovetskin luostarin perustivat 1420-luvulla munkit Herman, Savvati ja Zosima. Askeesistaan kuuluisasta luostarista tuli nopeasti tärkeä pyhiinvaelluskohde Venäjällä, ja jo 1500-luvulla luostarin ympärille rakennettiin linnoitus.

Synkimmän ajanjakson Solovetskin historiassa muodostavat neuvostoajan alkuvuosikymmenet, sillä luostarin lakkauttamisen jälkeen vuonna 1920 koko saariston alueella toimi yksi neuvostoajan ensimmäisistä vankileireistä. Vankileiritoiminta ulottui koko saariston alueelle, ja pian toiminnan aloittamisen jälkeen kuvaan astui ns. työnormijärjestelmä. Järjestelmässä tietyn työnormin täyttämistä sai palkkiokseen tietyn ruokaannoksen, joka oli keskushallinnon toimesta etukäteen määritetty. Solovetskin onnistuneiden kokeilujen seurauksena tämä järjestelmä otettiin myöhemmin kaikille Neuvostoliiton vankileireille. Vankileiri lakkautettiin vuonna 1939, minkä jälkeen Solovetskissa toimi jonkin aikaa merisotakoulu.

Tällä hetkellä kunnostustyöt luostarin alueella ovat käynnissä ahkerasti, ja erityisesti kesäaikaan siellä on tuhansien turistien lisäksi runsaasti vapaaehtoisia auttamassa pää- ja sivuluostarien kunnostamisessa. Luostarin alueella sijaitsee myös Solovetskin historiasta kertova museo, johon kävimme tutustumassa. Luostaritoiminnan lisäksi siellä kerrottiin vankileirijasta ja meriakatemiasta. Esineistö oli mie-

lestäni mielenkiintoista, mutta harmiksemme suurin osa teksteistä oli vain venäjäksi.

Luostariretken jälkeen siirryimme paikallisiin busseihin ja ajoimme Sekirnajamäelle, jolla sijaitsee yksi luostarin kahdeksasta sivuluostarista. Matkaa mäen päälle oli kiivettävänä 72 metriä ja huipulta avautui upea näkymä yli saaren pohjoisosan. Sekirnajamäellä sijaitsevaa luostaria käytettiin vankileirin aikana erityisen vaikeiden vankien eristämiseen, ja sinne johtavia portaita ovat kiivenneet monet onnettomat. Kirkon sisällä seinärappauksen alta paljastuneet pyhimyskuvat olivat neuvostoajan huolimattomasta hoidosta huolimatta säilyneet ihmeen hyvin, ja rappausten alta paljastuvien pyhimysten kasvonpiirteet olivat herkäät ja eteeriset.

Solovetskin kasvilajisto on runsas osittain sen vuoksi, että munkit ja vangit ovat kokeilleet aikoinaan erilaisia kasvilajeja tässä karussa saarella. Näimme harmaakynsimön (*Draba incana*), idänhierakan (*Rumex confertus*), valkolehdoikin (*Platanthera bifolia*), nurmikaunokin (*Centaurea phrygia*), villiyytneen puistolemmikin (*Myosotis sylvatica* myös f. *alba*), pohjanlet-

totähtimön (*Stellaria crassifolia*), korvakepajun (*Salix glauca* ssp. *stipulifera*), tesman (*Milium effusum*), haurasloikon (*Cystopteris fragilis*) luostarin muureilla ja rantavehnan (*Leymus arenarius*) ranta-hiettikolla.

Illan ohjelmassa oli päivällinen ja pienimuotoinen illanvietto. Ruokalan edessä näimme pienessä lammassa sekä uivelopoikueen (*Mergus albellus*) että kaakkuripoikueen (*Gavia stellata*). Venäläiseen tyyliin maljoja kohotettiin runsaasti päivällisen aikana ja sen jälkeen. Illan ohjelmassa oli myös Mr. Vanamo -kilpailu, johon idea saatiin jo matkan aikaisemmassa vaiheessa.

Kilpailu koostui kahdesta kierroksesta, arki- ja lempikukkakierroksesta. Sääntöjen mukaan kilpailuun sai osallistua myös taiteilijanimellä. Järjestäjien iloksi suurin osa miespuolisista retkeilijöistä osallistui tähän tuimaksi muodostuneeseen koitokseen. Ensimmäisellä kierroksella kilpailijat esittelivät itsensä ja vastailivat juontajan esittämiin kysymyksiin. Yleisö äänesti jatkoon viisi suosikkiaan, jotka riensivät Vienanmeren öiseen luontoon etsimään lempikukkaansa. Tässä vaiheessa juontajan tehtävät

Näkymä Sekirnajamäeltä yli pääsaaren pohjoisosan.

vaiketuivat olennaisesti yhden kilpailijan kadottua. Lopulta hänetkin löydettiin ja jännittävä finaalikierros saatiin käyntiin. Finalisteista Benito esitteli ansiokkaasti lempikukkansa koiranputken, Pekka lempieliönsä, kurkkuvoileivästä löytämänsä petopunkin, Oleg kurjenjalan, Ippi arvosti *Homo sapiensin* hyvin korkealle ja Aino esitteli meille nuokahtaneen voikukan. Puheenvuorot oman lempieliön puolesta olivat hyvin innoittuneita, ja oman suosikin valinta oli varmasti vaikeaa useimmille yleisön jäsenille. Onneksi kilpailijoille suotiin tässä vaiheessa viiden minuutin mittainen mahdollisuus vaikuttaa matkatovereihin. Äänestys oli erittäin tiukka, ja jännitys pysyi korkealla tuloksia odoteltaessa. Lopulta äänet saatiin lasketuksi ja voitiin todeta, että perintöprinsseiksi valittiin Benito ja Aino, Pekan voittaessa tavoitellun Mr. Vanamo 2005 -tittelin.

Ilta jatkui rattoisasti muutaman lisäohjelmanumeron voimin ja päättyi yölliseen lepakkoretkeen. Minulle jäi hieman epäselväksi, nähtiinkö tällä retkellä lepakoita, mutta ainakin ilta oli hauska.

Jäähyväiset Solovetskille ja Vienan Karjalalle

Seuraavana päivänä lähdimme aamupalan jälkeen kohti satamaa. Laivan lähtöä odotellessamme löysimme erinomaisen luontaistuotematkamuistokaupan, josta ostimme sekä tuohesta tehtyjä rasioita että *Laminaria*- ja *Fucus*-ruskoleivistä valmistettuja tuotteita. *Laminaria*-levää käytetään alueella yleisesti ruuanlaitossa, ja kaupassa myytiin levää sekä pieninä palasina että pippuriin tai valkosipulisuolaan sekoitettuna mausteseoksena. *Fucus*-levästä puolestaan valmistetaan erilaisia ihonhoitotuotteita, kuten suihkusaippuaa ja ihovoiteita. Laitamatkan aikana näimme jälleen runsaasti maitovalaita ja tuntui, että aina, kun kiikarin silmilleen nosti, oli valaita näkyvillä.

Kemissä nousimme jälleen bussiin, ja lähdimme ajamaan kohti Belomorskia (Sorokkaa). Matkalla pysähdyimme ihailemaan kalliopiiroksia, jotka olivat paljastuneet

Belomorskin kivikautisia kalliopiiroksia.

Uikujoen uoman muuttaessa paikkaa patoamisen seurauksena 1959. Kallioon hakatut kuvat ovat peräisin kivikaudelta noin 5 180—3 300 vuotta ennen ajanlaskumme alkua. Kuvissa esitettiin maitovalaita ja muita metsästäjille tärkeitä saaliseläimiä erittäin havainnollisesti, mutta niistä sai myös selkeän kuvan ympäristön abstraktista hahmottamiskyvystä sekä erilaisista uskomuksista ja rituaaleista, jotka liittyivät eläimiin. Kuivan joenuoman alueella kasvoi mm. korpisorimoita (*Glyceria lithuanica*), siniyökönlehtiä (*Pinguicula vulgaris*) ja villiintyneitä kurtturuusuja (*Rosa rugosa*). Maantien pientareella havaittiin ketonoidanlukko, idänkattara, pulskaneilikka (*Dianthus superbus*), kaarlenvaltikka (*Pedicularis spectrum-carolinum*), karjalanruusu (*Rosa acicularis*) ja musta-apila (*Trifolium spadiceum*).

Belomorskissa pysähdyimme lyhyesti lounaalle, jonka jälkeen matka suuntautui takaisin kohti Kostamusta. Pysähdyimme Rukajärven kylässä hetkeksi, minkä jälkeen jatkoimme matkaa kohti Kostamusta ja hotelli Fregattia.

Aamulla kävimme ostoksilla Kostamuksen torilla ja paikallisessa tavaratalossa; sitten suuntasimme kohti rajaa. Rajalla tullimuo-dollisuudet sujuivat nopeasti sekä Venäjän että Suomen puolella, ja niinpä olimme pian kotimaan kamaralla ja matkalla kohti kotia. Haikeaa oli jättää retkeilijöitä kyydistä matkalle, kun takana oli monta yhteistä kokemusta ja elämystä.

Retken aikana tehtiin havaintoja vain 80 lintulajista todennäköisesti retken myöhäisen ajankohdan vuoksi. Kasvilajeja nähtiin 385.

Kirsi Kostamo